



EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS
COUR EUROPÉENNE DES DROITS DE L'HOMME

*Autentiškas vertimas
Vyriausybės kanceliarijos
Administravimo departamentas
2019 07 18*

KETVIRTASIS SKYRIUS

BYLA BARTULIENĖ PRIEŠ LIETUVĄ

(Peticija Nr. 67544/13)

SPRENDIMAS

STRASBŪRAS

2018 m. balandžio 24 d.

Šis sprendimas yra galutinis, tačiau jame gali būti daromi redakcinio pobūdžio pataisymai.

Byloje Bartulienė prieš Lietuvą

Europos Žmogaus Teisių Teismas (Ketvirtasis skyrius), posėdžiaujant kolegijai, sudarytai iš:

pirmininko Paulo Pinto de Albuquerque,
teisėjų Egidijaus Kūrio,
Iulia Motoc

ir *skyriaus kanclerio pavaduotojo* Andrea Tamietti,
po svarstymo uždarame posėdyje 2018 m. balandžio 10 d.
skelbia tą dieną priimtą sprendimą:

PROCESAS

1. Bylą prieš Lietuvos Respubliką pradėjo Lietuvos Respublikos pilietė Zuzana Agota Bartulienė (toliau – pareiškėja), 2013 m. spalio 10 d. Teismui pateikusi peticiją (Nr. 67544/13) pagal Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos (toliau – Konvencija) 34 straipsnį.

2 Pareiškėjai, kuriai buvo suteikta teisinė pagalba, atstovavo Kaune praktikuojantis advokatas A. Danielius. Lietuvos Respublikos Vyriausybei (toliau – Vyriausybė) atstovavo jos atstovė K. Bubnytė.

3. 2016 m. birželio 24 d. Vyriausybei buvo pranešta apie pareiškėjos skundą pagal Konvencijos pirmojo protokolo 1 straipsnį dėl neatkurtų jos nuosavybės teisių į 2,55 ha žemės bei nuosavybės teisių atkūrimo proceso trukmės, likusi peticijos dalis buvo atmesta kaip nepriimtina pagal Teismo reglamento 54 taisyklės 3 dalį.

FAKTAI**I. BYLOS APLINKYBĖS**

4. Pareiškėja gimė 1938 m. ir gyvena Kaune.

A. Bylos aplinkybės

5. 1991 m. spalio mėn. pareiškėja paprašė valdžios institucijų nustatyti prieš nacionalizaciją jos tėvo turėtos 7,06 ha žemės sklypo plotą Kauno rajone. Pareiškėja nurodė, kad ji ir jos sesuo yra tėvo įpėdinės. Jos prašyme buvo nurodyta, kad ji ir jos sesuo žemės sutiktų gauti ir kitoje vietovėje. Prie prašymo taip pat buvo pridėtas dokumentas, patvirtinantis, kad jų tėvui priklausė 6,79 ha žemės.

5. Atrodo, kad pareiškėja ir jos sesuo susitarė, kad pareiškėja turi teisę atkurti nuosavybės teises į 3,40 ha jų tėvo žemės.

6. 1993 m. kovo 3 d. valdžios institucijos išdavė dokumentą, pagal kurį nuspręsta pareiškėjai natūra gražinti 0,66 ha, o į likusius 2,74 ha atkurti nuosavybės teises suteikiant kompensaciją.

7. 1993 m. kovo 16 d. sprendimu Žemės ūkio ministerija pakartojė 1993 m. kovo 3 d. valdžios institucijų sprendimą (žr. šio sprendimo 6 punktą).

8. 1993 m. gruodžio mėn. ir 1994 m. balandžio mėn. valdžios institucijos nusprendė suteikti pareiškėjai vienuolika žemės sklypų, kurių kiekvienas sudarė 0,06 ha.

9. 2003 m. vasario mėn. Kauno miesto žemėtvarkos skyrius informavo pareiškėją, kad iki 2003 m. balandžio 1 d. ji gali pareikšti arba pakeisti valią dėl būdo, kuriuo bus atkurtos jos nuosavybės teisės. Ji buvo informuota, kad nuosavybės teisės į žemę, buvusią miestams priskirtose teritorijose, atkuriamos: perduodant neatlygintinai nuosavybėn piliečiams, turintiems nuosavybės teise pastatus ne jų nuosavybės teise turėtoje žemėje, jų naudojamą žemės sklypą, bet ne didesnę kaip 0,2 ha; perduodant lygiavertį žemės plotą kituose, negu buvo turėtas žemės sklypas, miestuose bei kaimo vietovėse, išskyrus Vilniaus, Kauno, Klaipėdos, Šiaulių, Panevėžio, Alytaus, Marijampolės, Druskininkų, Palangos, Birštono ir Neringos miestuose; įskaitymu panaikinant piliečio pinigines prievoles valstybei; vertybiniais popieriais.

10. 2003 m. kovo mėn. pareiškėja paprašė valdžios institucijų už likusius 2,74 ha žemės išmokėti jai piniginę kompensaciją „konvertuojama valiuta pasaulinėmis kainomis“.

11. 2007 m. sausio mėn. pareiškėja paprašė valdžios institucijų už likusius 2,74 ha žemės išmokėti jai piniginę kompensaciją arba gražinti dalį žemės natūra. Pareiškėja nurodė, kad piniginė kompensacija turėtų būti išmokėta „konvertuojama valiuta pasaulinėmis kainomis“.

12. 2007 m. rugsėjo mėn. valdžios institucijos informavo pareiškėją apie tai, kad buvo kreiptasi į Kauno miesto savivaldybę dėl laisvos žemės plano parengimo jos tėvo nuosavybės teise valdyto žemės sklypo ribose, joms buvo pranešta, kad restitucijos procesas turi būti vykdomas vadovaujantis 1991 m. patvirtintu detaliuoju planu.

13. 2008 m. liepos mėn. pareiškėja pasiskundė valdžios institucijoms, kad jos ankstesni prašymai (žr. sprendimo 10 ir 11 punktus) dingo be žinios.

14. 2008 m. lapkričio mėn. pareiškėja paprašė valdžios institucijų nesuteikti jai žemės, kuriai nustatytas bet kokio pobūdžio servitutas.

15. 2009 m. rugpjūčio mėn. pareiškėja parašė valdžios institucijoms laišką, kuriame teigiama, kad, remiantis Konstitucija, ji ne tik turi teisę į teisingą kompensaciją už žemę, tačiau jai taip pat turi būti gražintas laisvas sklypas, esantis vietovėje, kurioje jos tėvas turėjo žemės. Ji teigė, kad pagal 2009 m. žemės verčių žemėlapi jai turi būti išmokėta rinkos kainą atitinkanti kompensacija. Laiške ji taip pat rašė, kad jeigu jai bus gražinta žemės, kuriai nustatytas bet kokio pobūdžio servitutas, valdžios institucijos už tai, kad ji negali tokios žemės naudoti, privalės išmokėti jai visos rinkos vertės dydžio

kompensaciją. Kaip matyti iš Kauno apygardos administracinio teismo sprendimo, valdžios institucijos 2009 m. rugpjūčio mėn. nurodė, kad kompensacija rinkos kaina nėra galima (žr. šio sprendimo 32 punktą). Buvo nustatyta, kad 2,5469 ha žemės sklypo vertė – 20 167 litai (LTL – apie 5 841 euras (EUR), jei pareiškėja norėtų gauti žemės kitoje vietovėje, arba 32 267 LTL (apie 9 345 EUR), jei pareiškėja norėtų gauti kompensaciją vertybiniais popieriais (žr. šio sprendimo 35 punktą).

16. 2009 m. spalio 21 d. Kauno apskrities viršininko administracija pakeitė savo 1993 m. kovo 16 d. sprendimą dėl pareiškėjos nuosavybės teisių atkūrimo (žr. šio sprendimo 7 punktą) ir nusprendė, kad jos nuosavybės teisės į likusius 2,74 ha žemės bus atkurtos vėliau. Šiuo įsakymu pareiškėjos nuosavybės teisės buvo atkurtos suteikiant jai du žemės sklypus, kurių plotas atitinkamai sudarė 0,0807 ha ir 0,1124 ha.

17. Iš teismų sprendimų matyti, kad 2010 m. birželio mėn. valdžios institucijos paprašė pareiškėjos nuspręsti, koku būdu ji norėtų atkurti nuosavybės teises į likusį žemės sklypą (žr. šio sprendimo 34 ir 35 punktus).

18. 2010 m. birželio mėn. pareiškėja paprašė valdžios institucijų už likusius 2,5469 ha žemės jai išmokėti piniginę kompensaciją ir 15 proc. dydžio palūkanas, nes ji yra kario savanorio dukra.

19. 2010 m. rugsėjo mėn. pareiškėja paprašė valdžios institucijų pašalinti visus po žeme įrengtus telekomunikacijų kabelius, esančius viename iš jai gražintų žemės sklypų.

20. 2010 m. spalio 4 d. valdžios institucijos informavo pareiškėją, kad už likusį 2,5469 ha žemės sklypą, kuris priskirtas valstybės išperkamai žemei, jai gali būti atlyginta vertybiniais popieriais arba perduodant lygiavertį žemės sklypą kaimo vietovėje. Pareiškėjos paprašyta informuoti valdžios institucijas apie savo sprendimą iki 2010 m. spalio 18 d. Pareiškėjai neapsisprendus, bus kompensuojama vertybiniais popieriais.

21. 2010 m. spalio 13 d. pareiškėja pakartojė savo prašymą išmokėti jai piniginę kompensaciją ir 15 proc. dydžio palūkanas. Laiške pareiškėja taip pat pateikė ir kitų prašymų – padidinti vieno iš sklypų plotą, perleisti jos žinion kūdrą ir išmokėti kompensaciją už kitą žemės sklypą rinkos kaina.

22. 2010 m. lapkričio mėn. valdžios institucijos atsakė, kad sprendamos su restitucija susijusius klausimus jos privalo laikytis nacionalinės teisės reikalavimų. Siekiant išspręsti pareiškėjos nuosavybės teisių į likusią jos tėvo žemės dalį atkūrimo klausimą, pareiškėjos paprašyta 2010 m. gruodžio 6 d. atvykti į Kauno miesto žemėtvarkos skyrių.

23. 2010 m. gruodžio mėn. Kauno miesto žemėtvarkos skyrius paprašė Kauno miesto savivaldybės administracijos parengti laisvos (neužstatytos) žemės, esančios vietovėje, kurioje anksčiau buvo pareiškėjos tėvo žemė, planą. 2010 m. gruodžio mėn. Kauno miesto savivaldybės administracija atsakė, kad galimybės parengti papildomų laisvos (neužstatytos) žemės planų nėra, nes su laisvais sklypais susijusios schemos jau patvirtintos, o pareiškėjos sūnaus pateiktas panašaus pobūdžio prašymas išnagrinėtas.

24. 2014 m. lapkričio mėn. valdžios institucijos informavo pareiškėją, kad remiantis 2014 m. lapkričio 1 d. įsigaliojusių Piliečių nuosavybės teisių į išlikusį nekilnojamąjį turtą atkūrimo įstatymo 21 straipsnio 4 dalimi piliečiai, pateikę prašymus atkurti nuosavybės teises į žemės sklypą, turi teisę iki 2015 m. kovo 1 d. pareikšti ar pakeisti savo valią dėl nekilnojamojo turto nuosavybės teisių atkūrimo būdo ir pasirinkti lygiavertį miško plotą, jei galutinis sprendimas dėl nuosavybės teisių atkūrimo nepriimtas arba priimtas, bet neįvykdytas arba iš dalies įvykdytas.

B. Administracinis procesas dėl pareiškėjos tariamo negalėjimo pasinaudoti žemės sklypu

25. Pareiškėja pradėjo teismo procesą prašydama priteisti iš Kauno miesto savivaldybės turtinės žalos atlyginimą. Ji tvirtino, kad jai grąžintame 0,1124 ha žemės sklype (žr. šio sprendimo 16 punktą) buvo elektros ir dujų įvadai (žr. šio sprendimo 19 punktą) ir ji neturėjo galimybės naudotis sklypu. Pareiškėja taip pat prašė teismo įpareigoti valdžios institucijas per du mėnesius nuo teismo sprendimo įsiteisėjimo iškelti jos sklype po žeme įrengtas komunikacijas.

26. 2012 m. birželio 22 d. Kauno apygardos administracinis teismas konstatavo, kad pareiškėja dėl 2009 m. spalio 21 d. valdžios institucijų sprendimo, kuriuo buvo atkurtos jos nuosavybės teisės į konkrečius žemės sklypus (žr. šio sprendimo 16 punktą), nesiskundė. Pareiškėja taip pat teigė neturinti galimybės atgauta žeme naudotis, konkrečiau kalbant – statyti joje pastatus, ir kad statybų, kurių ji iki šiol nepradėjusi, minėtoje žemėje tikslais jai reikalingas detalusis žemės planas. Teismas taip pat konstatavo, kad pareiškėjos prašymas įpareigoti valdžios institucijas iškelti po žeme įrengtas komunikacijas yra nepagrįstas, nes minėtos komunikacijos buvo įrengtos pagal nacionalinės teisės nuostatas. Dėl šios priežasties pareiškėjos skundas buvo atmestas.

27. Pareiškėja pateikė apeliacinį skundą, o 2012 m. gruodžio 18 d. Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas paliko galioti pirmosios instancijos sprendimą. Teismas konstatavo, kad pareiškėja pasirašė dokumentą, kuriuo ji buvo informuota apie žemės sklypo ribas bei naudojimo apribojimus. Informacijos apie tai, kad valdžios institucijos būtų pareiškėją ar jos atstovą (-ę) suklaidinusios dėl žemės statuso, neaptikta. Taip pat verta paminėti ir tai, kad valstybė nebuvo įpareigota atkurti jos nuosavybės teisių į žemę be jokių šios žemės naudojimo apribojimų.

C. Civilinis procesas dėl 0,0498 ha žemės sklypo

28. Buvo nustatyta, kad 0,0498 ha žemės sklypas, esantis vietovėje, kurioje pareiškėjos tėvas turėjo žemės, 1994 m. parduotas R. N. 2011 m. lapkričio mėn. Nacionalinė žemės tarnyba informavo pareiškėjos sūnų, kad

R. N. parduoto žemės sklypo pirkimo sutartis 1994 m. sudaryta pažeidžiant nacionalinės teisės reikalavimus ir šio klausimo nagrinėjimas bus perduotas prokurorui.

29. 2012 m. sausio mėn. Nacionalinės žemės tarnybos Kauno miesto žemėtvarkos skyrius informavo prokurorą, kad remiantis nacionaline teise viena šeima ne aukciono būdu turėjo teisę įsigyti ar išsinuomoti ne daugiau kaip vieną žemės sklypą individualaus gyvenamojo namo statybai. Jei žemės sklypas šeimai buvo suteiktas iki 1992 m. kovo 15 d., galimybės ne aukciono būdu įsigyti dar vieno žemės sklypo individualaus gyvenamojo namo statybai joks kitas tos pačios šeimos narys neturėjo. 0,06 ha žemės sklypas individualaus gyvenamojo namo statybai R. N. suteiktas 1992 m. 1993 m. šį sklypą ji įsigijo iš valstybės. Taip pat verta paminėti, kad 1994 m. R. N. leista ne aukciono būdu įsigyti dar vieną 0,0498 ha žemės sklypą, o tai neleistina. 2002 m. R. N. savo žemės sklypą pardavė R. Z. Dėl šios priežasties prokuroro paprašyta pradėti teismo procesą.

30. 2012 m. vasario mėn. prokuroras nusprendė, kad pradėti teismo procesą turi teisę Nacionalinė žemės tarnyba, ir perdavė jai jau pateiktą medžiagą. Nacionalinė žemės tarnyba pateikė ieškinį Kauno apylinkės teismui, prašydama panaikinti administracinius aktus, pagal kuriuos 0,0498 ha žemės sklypas perduotas R. N., ir pripažinti negaliojančiomis minėto sklypo pirkimo–pardavimo sutartis. 2013 m. liepos 8 d. Kauno apylinkės teismas skundą atmetė dėl praleisto ieškinio senaties termino (žr. šio sprendimo 48 ir 50 punktus). 2013 m. spalio 14 d. Kauno apygardos teismas paliko galioti šį sprendimą.

D. Administracinis procesas dėl žalos atlyginimo

31. 2013 m. kovo 13 d. pareiškėja pateikė skundą, o tų pačių metų birželio 20 d. – ir patikslintą skundą dėl neturtinės žalos, kurią ji patyrė dėl pernelyg ilgos nuosavybės teisių atkūrimo proceso trukmės, atlyginimo jai sumokant 30 000 LTL (apie 8 688 EUR). Pareiškėja paprašė teismo įpareigoti valdžios institucijas atkurti jos nuosavybės teises per vieną mėnesį nuo teismo sprendimo įsiteisėjimo arba išmokėti jai teisingą piniginę kompensaciją, apskaičiuotą pagal 2013 m. žemės verčių žemėlapi. Pareiškėja taip pat teigė patyrusi 3 616 598 LTL (apie 1 047 439 EUR) dydžio turtinę žalą, tačiau nereikalaujanti jokio atlyginimo.

32. 2013 m. spalio 7 d. Kauno apygardos administracinis teismas konstatavo, kad ginčo nėra, jog pareiškėjos teisės į 2,5469 ha atkurtos nebuvo. Teismas taip pat konstatavo, kad jos prašymas atlyginti žalą būtų tenkintinas tik tuo atveju, jei būtų nustatyti valstybės neteisėti veiksmai. Teismo teigimu, nacionalinės institucijos ėmėsi įvairių priemonių: pateikė duomenų apie laisvą žemę ir prašė pareiškėjos pareikšti valią dėl jos nuosavybės teisių atkūrimo būdo. Valdžios institucijoms pateikti pareiškėjos prašymai dėl kompensacijos „konvertuojama valiuta pasaulinėmis kainomis“

ir kompensacijos rinkos kaina pagal 2009 m. žemės verčių žemėlapi (žr. šio sprendimo 10, 11, 15, 18 ir 21 punktus) nelaikytini tinkamu valios išreiškimo būdu, nes šie kompensacijos nustatymo metodai nėra numatyti nacionalinėje teisėje. Teismas konstatavo, kad jos nuosavybės teisės nebuvo atkurtos dėl jos pačios neveikimo. Dėl pareiškėjos prašymo įpareigoti valdžios institucijas atkurti jos nuosavybės teises per vieną mėnesį, teismas pažymėjo, kad pareiškėjos reikalavimui taikytina išankstinė ginčų nagrinėjimo ne teisme tvarka, ir paliko skundą nenagrinėtą.

33. Pareiškėja pateikė apeliacinį skundą ir paprašė priteisti jai patirtos 1 047 439 EUR turtinės žalos atlyginimą. 2014 m. liepos 24 d. Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas konstatavo, kad pirmosios instancijos teismas privalėjo išnagrinėti pareiškėjos prašymą atkurti jos nuosavybės teises, tačiau neišnagrinėjo visų pateiktų dokumentų. Dėl to Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas nutarė gražinti bylą Kauno apygardos administraciniam teismui nagrinėti iš naujo.

34. 2015 m. vasario 24 d. Kauno apygardos administracinis teismas konstatavo, kad 1991 m. spalio 9 d. pareiškėja pateikė prašymą atkurti jos nuosavybės teises į 7,06 ha žemės, kuri priklausė jos tėvui (žr. šio sprendimo **Klaida! Nerastas nuorodos šaltinis.** punktą). 1992 m. pareiškėja ir jos sesuo susitarė, kad pareiškėja turi teisę atkurti nuosavybės teises į 3,40 ha jų tėvo žemės (žr. šio sprendimo 5 punktą). 1993 m. kovo 16 d. valdžios institucijos atkūrė jos nuosavybės teises į 0,66 ha žemės (žr. šio sprendimo 6 ir 7 punktus), o 2009 m. spalio 21 d. atkurtos ir jos nuosavybės teisės į kitą 0,1931 ha žemės sklypą (žr. šio sprendimo 16 punktą). Pastarajame sprendime buvo nurodyta, kad pareiškėjos nuosavybės teisės į likusį 2,5469 ha žemės sklypą bus atkurtos vėliau rengiant žemės reformos žemėtvarkos projektą. Žemės reformos žemėtvarkos projektas nebuvo rengiamas, nes žemės ribos patenka į žemę, esančią miestams priskirtose teritorijose iki 1995 m. birželio 1 d., todėl sprendime per klaidą nurodyta, kad nuosavybės teisės bus atkurtos vėliau rengiant žemės reformos žemėtvarkos projektą. 2010 m. birželio mėn. pareiškėjos paprašyta pasirinkti kompensacijos formą (žr. šio sprendimo 17 punktą), tačiau, užuot tai padariusi, pareiškėja išsiuntė kelis laiškus, kuriuose pateikti nacionalinės teisės neatitinkantys prašymai.

Teismas taip pat konstatavo, kad valdžios institucijos išnagrinėjo daug pareiškėjos ir jos sūnaus pateiktų skundų. Toliau teismas paminėjo administracinį procesą dėl pareiškėjos tariamo negalėjimo naudotis vienu iš jai gražintų žemės sklypų (žr. šio sprendimo 25–27 punktus) ir Nacionalinės žemės tarnybos pradėtą civilinį procesą dėl 0,0498 ha žemės sklypo pardavimo R. N. (žr. šio sprendimo 28–30 punktus). Teismas taip pat pažymėjo, kad pareiškėja buvo informuota apie galimybę gauti lygiavertį miško plotą (žr. šio sprendimo 24 punktą). Teismas konstatavo, kad nėra ginčo, jog pareiškėjos teisės į 2,5469 ha žemės atkurtos nebuvo. Šiaip ar taip pareiškėjos reikalavimas atlyginti žalą gali būti patenkintas tik tuo atveju, jei būtų nustatyta, kad valdžios institucijos atliko neteisėtus veiksmus.

Nuosavybės teisių atkūrimo procesą vykdė Nacionalinė žemės tarnyba ir jos teritoriniai padaliniai. Teismas nutarė, kad pareiškėjos byloje valdžios institucijos tinkamai atliko savo funkcijas, nes atitinkamu laikotarpiu siuntė informaciją apie būdus, kuriais gali būti atkurtos pareiškėjos nuosavybės teisės, teikė informaciją apie laisvą (neužstatytą) žemę ir prašė pareiškėjos pareikšti savo valią dėl nuosavybės teisių atkūrimo būdo. Bylai reikšmingoje nacionalinėje teisėje, galiojusioje pareiškėjai 2003 m. kovo mėn. pateikus prašymą išmokėti jai kompensaciją „konvertuojama valiuta pasaulinėmis kainomis“, nustatyta, kad iki 2003 m. balandžio mėn. piliečiai turi teisę pareikšti ir keisti valią dėl nuosavybės teisių atkūrimo būdo. Nepareiškus valios dėl būdo, kuriuo atkuriamos nuosavybės teisės, atkūrimo būdą parenka valdžios institucijos. Nacionalinėje teisėje, galiojusioje pareiškėjai pateikus prašymą išmokėti jai kompensaciją rinkos kaina, taip pat remiantis 2009 m. žemės verčių žemėlapiu, nustatyta, kad iki 2005 m. gruodžio 31 d. piliečiai turėjo teisę pakeisti pareikštą valią, kad jiems už valstybės išperkama turtą būtų atlyginta pinigais, ir prašyti už išperkama turtą atlyginti vertybiniais popieriais. Nacionalinėje teisėje, galiojusioje bylos nagrinėjimo metu, nustatyta, kad iki 2015 m. kovo 1 d. piliečiai turi teisę pakeisti valią dėl nuosavybės teisių atkūrimo būdo ir prašyti už valstybės išperkama žemę atlyginti lygiaverčiu miško plotu kaimo vietovėje. Nepasirinkus atitinkamo būdo, nuosavybės teisės buvo atkuriamos atlyginant pinigais. Teismas konstatavo, kad parinkti nuosavybės teisių atkūrimo būdą už piliečius valdžios institucijos galėjo tik tuo atveju, jei atitinkamas pilietis savo valios nepareiškė iki 2003 m. balandžio 1 d.

Pareiškėjos atveju, kadangi Nacionalinė žemės tarnyba per šešių mėnesių laikotarpį nepriėmė sprendimo, pareiškėja turėjo teisę gauti kompensaciją už patirtą neturtinę žalą. Teismas konstatavo, kad pareiškėjos teisė į nuosavybės teisių į 2,5469 ha atkūrimą atimta nebuvo, ir nusprendė priteisti jai 600 EUR neturtinei žalai atlyginti. Likusioji pareiškėjos skundo dalis nebuvo tenkinama kaip nepagrįsta.

35. Pareiškėja, Nacionalinė žemės tarnyba ir valstybė, atstovaujama Nacionalinės žemės tarnybos, pateikė apeliacinį skundą. 2015 m. liepos 10 d. Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas konstatavo, kad remiantis turima bylos medžiaga akivaizdu, jog laisvos žemės vietovėje, kurioje pareiškėjos tėvas turėjo žemės, daugiau nėra. Dėl to pareiškėjos reikalavimas įpareigoti valdžios institucijas natūra gražinti jos tėvo žemę per vieną mėnesį nuo teismo sprendimo įsiteisėjimo (žr. šio sprendimo 31 punktą) buvo nepagrįstas. Dėl pareiškėjos teiginio, kad jos tėvui priklausęs 0,0498 ha sklypas R. N. parduotas neteisėtais Nacionalinės žemės tarnybos veiksmais, teismas konstatavo, kad nacionaliniai teismai paneigė šį teiginį kito proceso metu (žr. šio sprendimo 30 punktą). Nagrinėdamas nuosavybės teisių atkūrimo proceso trukmę, teismas nusprendė, kad, nesant informacijos apie neteisėtus valdžios institucijų veiksmus, pirmosios instancijos teismo sprendimas priteisti pareiškėjai 600 EUR neturtinei žalai atlyginti yra nepagrįstas. 1991 m. pareiškėja pareiškė valią, kad jos tėvo žemė jai būtų

gražinta natūra (žr. šio sprendimo **Klaida! Nerastas nuorodos šaltinis.** punktą). 2003 m. pareiškėja paprašė kompensacijos „konvertuojama valiuta pasaulinėmis kainomis“ (žr. šio sprendimo 10 punktą); 2009 m. pareiškėja paprašė kompensacijos rinkos kainomis pagal 2009 m. žemės verčių žemėlapi (žr. šio sprendimo 15 punktą); 2010 m. pareiškėja paprašė kompensacijos rinkos kainomis, padidintos 15 proc. (žr. šio sprendimo 18 ir 21 punktus); o 2015 m. pareiškėja teigė, kad savo valią dėl nuosavybės teisių atkūrimo būdo ji pareiškė dar 1991 m. ir jos keisti neketina (žr. šio sprendimo 36 punktą). Valdžios institucijos pareiškėją ne kartą informavo, kad jos pageidaujami kompensavimo būdai neatitinka nacionalinės teisės. 2003 m. pareiškėja buvo informuota, kad tuo atveju, jei pilietis iki 2003 m. balandžio 1 d. nepareiškia savo valios dėl būdo, kuriuo atkuriamos nuosavybės teisės, valdžios institucijos sprendimus priima atsižvelgdamos į paskutiniajame piliečio prašyme nurodytą nuosavybės teisių atkūrimo būdą (žr. šio sprendimo 9 punktą). 2009 m. birželio mėn. valdžios institucijos nurodė būdą, kuriuo bus apskaičiuojamas kompensacijos dydis, ir pareiškė, kad 2,5469 ha žemės, į kurią atkuriamos nuosavybės teisės pareiškėjai, vertė yra 20 167 LTL (apie 5 841 EUR), jei pareiškėja norėtų gauti žemės kitoje vietovėje, arba 32 267 LTL (apie 9 345 EUR), jei pareiškėja norėtų gauti kompensaciją vertybiniais popieriais (žr. šio sprendimo 15 punktą). 2010 m. birželio mėn. valdžios institucijos paprašė pareiškėjos išsirinkti nuosavybės teisių atkūrimo būdą – pareiškėja galėjo pasirinkti lygiavertį žemės, miško arba vandens telkinio plotą (žr. šio sprendimo 17 punktą). 2010 m. spalio mėn. valdžios institucijos pakartotinai paaiškino, kad pareiškėjai gali būti suteiktas lygiavertis žemės sklypas arba kompensacija vertybiniais popieriais, o pareiškėjai neapsisprendus jai bus suteikta kompensacija vertybiniais popieriais (žr. šio sprendimo 20 punktą). 2010 m. lapkričio mėn. pareiškėjos paprašyta atvykti į Nacionalinės žemės tarnybos Kauno skyrių ir kartu aptarti nuosavybės teisių atkūrimo klausimą (žr. šio sprendimo 22 punktą). 2014 m. lapkričio mėn. valdžios institucijos informavo pareiškėją apie atsiradusią naują galimybę suteikti jai lygiavertį miško plotą kaimo vietovėje (žr. šio sprendimo 24 punktą). Teismas taip pat konstatavo, kad, atsižvelgiant į faktą, jog pareiškėjos prašymai neatitinka nacionalinės teisės, Nacionalinės žemės tarnybos veiksmai buvo teisėti. Be to, valdžios institucijos nurodė, kad netrukus bus priimtas sprendimas atkurti nuosavybės teises pinigais. Dėl to teismas nusprendė pakeisti pirmosios instancijos sprendimą ir nesuteikti pareiškėjai jokios kompensacijos už patirtą neturtinę žalą.

E. Nacionalinės žemės tarnybos sprendimas atkurti pareiškėjai nuosavybės teises pinigais

36. 2015 m. vasario mėn. pareiškėja valdžios institucijoms išsiuntė laišką, kuriame nurodė, kad savo valią dėl nuosavybės teisių atkūrimo būdo pareiškė

dar 1991 m., kai tėvo žemę prašė gražinti jai natūra. Pareiškėja taip pat nurodė, kad savo valios šiuo klausimu keisti neketina ir toliau reikalaus jai gražinti jos tėvo žemę. 2015 m. kovo mėn. valdžios institucijos pateikė atsakymą, kad likusi žemės dalis, į kurią turi būti atkurtos pareiškėjos nuosavybės teisės, yra valstybės išperkama, todėl negali būti gražinta natūra. Valdžios institucijos taip pat nurodė, kad pareiškėjai bus išmokėta pinigine kompensacija. Į minėtą laišką pareiškėja atsakė 2015 m. balandžio mėn. ir apkaltino valdžios institucijas neteisėtu jos turto nusavinimu. Atsakydamos 2015 m. gegužės mėn., valdžios institucijos dar kartą pakartojo, kad galimybės gražinti pareiškėjos tėvo žemę natūra nėra. Pareiškėja atsakė, kad valdžios institucijos savo laiške nepateikė jokių svarių priežasčių ir dėl to į jį atsižvelgti ji neketina. Pareiškėja nurodė, kad nuosavybės teisių atkūrimo klausimas bus sprendžiamas teisme ir paprašė valdžios institucijų daugiau jai netrukdyti ir nesiųsti laiškų, kuriuose nepateikiami jokie svarūs argumentai.

37. 2016 m. lapkričio mėn. valdžios institucijos pakvietė pareiškėją gruodžio 5 d. atvykti į susitikimą ir susipažinti su sprendimo dėl jos nuosavybės teisių atkūrimo projektu.

38. 2016 m. gruodžio 6 d. Nacionalinė žemės tarnyba priėmė sprendimą atkurti pareiškėjos nuosavybės teises į 2,5469 ha žemės sklypą išmokant jai 9 359 EUR pinigine kompensacija.

39. 2017 m. kovo mėn. pareiškėja paprašė valdžios institucijų pateikti jai vietovėje, kurioje jos tėvas turėjo žemės, esančių laisvų sklypų planų egzempliorius ir paaiškinti, kaip ir kada buvo naudojama jos tėvo žemė. 2017 m. balandžio mėn. valdžios institucijos atsakė, kad Kauno savivaldybės administracija žemėlapiu forma pateikė informacijos apie laisvą žemę, kuri nėra valstybės išperkama. Žemės, kuri jų savininkui priklausė iki 1940 m., ribas atitinkamas Kauno žemėtvarkos skyrius pažymėjo remdamasis Kauno savivaldybės administracijos pateikta informacija. Kaip nurodyta pareiškėjos byloje, Kauno savivaldybės administracija atitinkamam Kauno žemėtvarkos skyriui pateikė informacijos apie laisvus žemės sklypus. Kauno žemėtvarkos skyrius paprašė Kauno savivaldybės administracijos parengti žemės planus. 2009 m. pareiškėjai natūra gražinti du žemės sklypai. 2010 m. Kauno žemėtvarkos skyrius paprašė Kauno savivaldybės administracijos papildomai pasidomėti, ar vietovėje, kur pareiškėjos tėvas iki 1940 m. turėjo žemės, esama laisvos žemės. Nustatyta, kad jokios laisvos žemės ten daugiau nėra.

F. Administracinis procesas dėl valdžios institucijų sprendimo išmokėti pareiškėjai pinigine kompensacija

40. Pareiškėja nacionaliniam teismui pateikė prašymą panaikinti Nacionalinės žemės tarnybos 2016 m. gruodžio 6 d. sprendimą, kuriuo atkurtos pareiškėjos nuosavybės teisės į 2,5469 ha žemės ir nuspręsta jai išmokėti 9 359 EUR dydžio pinigine kompensacija (žr. šio sprendimo 38 punktą). Pareiškėjos nuomone, jai negražinta žemė nebuvo naudojama

visuomeniniais tikslais, o Nacionalinė žemės tarnyba nepateikė jokios informacijos apie tai, kodėl tik dalis jos tėvo žemės gražinta natūra.

41. 2017 m. rugpjūčio 21 d. Kauno apygardos administracinis teismas pareiškėjos skundą atmetė. Teismas konstatavo, kad jos tėvo žemėvaldos teritorijoje nebebuvo laisvos (neužstatytos) žemės, nes ji užimta esamų kadastrinių sklypų su pastatais ir be jų, infrastruktūros teritorijų, skirtų gatvėms, pravažiuojimams ir inžineriniams tinklams bei jų apsaugos zonoms; teritorijos, kuri yra rekreacinė teritorija. Šiai žemei nustatytas visuomenės poreikis, todėl ji valstybės išperkama, už ją atlyginama. Teismas toliau įvertino Nacionalinės žemės tarnybos veiksmus ir konstatavo, kad valdžios institucijų veiksmai buvo teisėti. Taip yra todėl, kad pareiškėja nesutiko su informacija, įrodančia, kad jos tėvo žemė nebuvo laisva (neužstatyta), ir todėl, kad pareiškėja prašė, viena vertus, atkurti jos nuosavybės teises natūra, o kita vertus, išmokėti jai kompensaciją „rinkos“ bei „pasaulinėmis“ kainomis, nors tokia galimybė nacionalinėje teisėje nenumatyta. Kaip pažymėjo Konstitucinis Teismas, vienas iš būdų, kaip atkurti nuosavybės teises, – išmokėti teisingą kompensaciją (žr. šio sprendimo 52 punktą). Žemės vertė buvo apskaičiuota remiantis Vyriausybės patvirtinta metodika (žr. šio sprendimo 51 punktą), o pareiškėjai suma apskaičiuota vadovaujantis šios metodikos nuostatomis. Teismas taip pat atsižvelgė į Europos Žmogaus Teisių Teismo praktiką, kurioje nustatyta, kad, remiantis atitinkamais nacionaliniais įstatymais ar nacionalinio teismo sprendimu, teisė gauti didesnę kompensacijos sumą nėra garantuojama (žr. šio sprendimo 53 punktą). Pareiškėjai apskaičiuota kompensacija atitiko nacionalinę teisę ir Europos Žmogaus Teisių Teismo praktiką.

G. Tolesnė įvykių eiga

42. 2017 m. spalio mėn. valdžios institucijos paprašė pareiškėjos nurodyti savo banko sąskaitos, į kurią būtų pervesta 9 359 EUR pinigine kompensacija, numerį. Jei pareiškėja to nepadarytų, pinigine kompensacija būtų pervesta į notaro depozitinę sąskaitą.

43. 2017 m. lapkričio mėn. pareiškėja Nacionalinei žemės tarnybai išsiuntė laišką, kuriame nurodė, kad savo banko sąskaitos valdžios institucijoms neatskleis. Nepaisant to, ar kompensacija bus pervesta į jos, ar į notaro sąskaitą, galiausiai ji vis tiek bus gražinta valdžios institucijoms.

II. BYLAI REIKŠMINGA VIDAUS TEISĖ IR PRAKTIKA

A. Konstitucija

44. Konstitucijos 23 straipsnyje nurodyta:

„Nuosavybė neliečiama.

Nuosavybės teises saugo įstatymai.

Nuosavybė gali būti paimama tik įstatymo nustatyta tvarka visuomenės poreikiams ir teisingai atlyginama.“

B. Piliečių nuosavybės teisių į išlikusį nekilnojamąjį turtą atkūrimo įstatymas

45. Piliečių nuosavybės teisių į išlikusį nekilnojamąjį turtą atkūrimo įstatymo (toliau – Nuosavybės teisių atkūrimo įstatymas) 16 straipsnio 3 dalyje nustatyta, kad atlyginimas apskaičiuojamas pagal Vyriausybės patvirtintą vertinimo metodiką, atsižvelgiant į realią turto vertę atlyginimo metu. Nuosavybės teisių atkūrimo įstatymo 16 straipsnio 9 dalyje nustatyta, kad už valstybės išperkamą žemę, miškus ir vandens telkinius valstybė piliečiams atlygina šiais būdais: (i) perduodama lygiavertį žemės ar miško plotą; (ii) įskaitymu panaikindama piliečio (vienodos vertės) pinigines prievoles valstybei; (iii) vertybiniais popieriais; (iv) perduodama neatlygintinai nuosavybėn lygiavertį turėtajam naują žemės sklypą individualiai statybai miestuose ir kaimo vietovėse, kur buvo turėtoji žemė; (v) pinigais – išpirkdama kaimo vietovėje žemę ar mišką; (vi) pinigais – išpirkdama žemę, kuri nustatyta tvarka buvo priskirta miestų teritorijoms nuo 1991 m. rugpjūčio 1 d. iki 1995 m. birželio 1 d.; (vii) pinigais – Lietuvos Respublikos piliečiams politiniams kaliniams ir tremtiniams, sugrįžusiems iš tremties po šio įstatymo įsigaliojimo ir nepageidaujantiems susigrąžinti žemės natūra; (viii) pinigais – piliečiams, atsisakiusiems jiems perduodamo neatlygintinai nuosavybėn naujo žemės sklypo individualiai statybai; (ix) perduodama neatlygintinai nuosavybėn lygiavertį turėtajam vandens telkinį. 2012 m. lapkričio 8 d. Nuosavybės teisių atkūrimo įstatymas pakeistas ir punktas dėl kompensacijos vertybiniais popieriais pripažintas netekusiu galios (pakeitimas įsigaliojo 2012 m. lapkričio 22 d.).

46. Nuosavybės teisių atkūrimo įstatymo 21 straipsnyje nustatyta, kad iki 2003 m. balandžio 1 d. piliečiai turi teisę pakeisti jų valią dėl būdo, kuriuo atkuriamos nuosavybės teisės į nekilnojamąjį turtą, jei dar nepriimtas galutinis sprendimas dėl nuosavybės teisių atkūrimo. Piliečiui nepareiškus valios, nuosavybės teisių atkūrimo būdą parinkdavo valdžios institucijos. 2012 m. vasario 1 d. ši nuostata pakeista, – suteikta galimybė piliečiams, kurie pateikė prašymus atkurti jų nuosavybės teises į žemę, sudarančią miesto vietovės dalį, pakeisti savo valią dėl kompensacijos formos ir už valstybės išperkamą žemę reikalauti kompensacijos pinigais. Ši galimybė egzistavo iki 2012 m. birželio 1 d. Jei atitinkamas pilietis per įstatymuose numatytą terminą nepareiškia valios dėl būdo, kuriuo atkuriamos nuosavybės teisės į nekilnojamąjį turtą ar atlyginama, arba jei prašomas nuosavybės teisių atkūrimo būdas įstatymuose nenumatytas, arba nesant galimybės atkurti nuosavybės teisių į nekilnojamąjį turtą ir/ar suteikti kompensaciją nurodytu būdu, nuosavybės teisės atkuriamos atlyginant pinigais. 2014 m. lapkričio

1 d. taip pat atsirado galimybė atkurti piliečių nuosavybės teises suteikiant jiems lygiavertį miško plotą kaimo vietovėse.

47. Kompensacijų už valstybės išperkamą nekilnojamąjį turtą dydžio, šaltinių, mokėjimo terminų bei tvarkos, taip pat garantijų ir lengvatų, numatytų Piliečių nuosavybės teisių į išlikusį nekilnojamąjį turtą atkūrimo įstatyme, įstatymo 7 straipsnio 4 dalyje nustatyta, kad jei pilietis vengia priimti kompensaciją, atitinkama valdžios institucija ją perveda į notaro deponentinę sąskaitą.

C. Civilinis kodeksas

48. 1964 m. Civilinio kodekso 84 straipsnio 1 dalyje nustatytas bendrasis trejų metų ieškininės senaties terminas.

49. Civilinio kodekso 6.271 straipsnyje nustatyta, kad žalą, atsiradusią dėl valstybės valdžios institucijų neteisėtų aktų, privalo atlyginti valstybė iš valstybės biudžeto nepaisydama konkretaus valstybės tarnautojo ar kito valstybės valdžios institucijos darbuotojo kaltės.

D. Administracinių bylų teisenos įstatymas

50. Bylai reikšmingu laikotarpiu Administracinių bylų teisenos įstatymo 33 straipsnio 1 dalyje buvo nustatyta, kad skundas (prašymas) administraciniam teismui paduodamas per vieną mėnesį nuo skundžiamo akto paskelbimo arba individualaus akto ar pranešimo apie veiksmą (neveikimą) įteikimo suinteresuotai šaliai dienos.

E. Vyriausybės nutarimas Nr. 205

51. 1999 m. vasario 24 d. Vyriausybė priėmė nutarimą Nr. 205, kuriuo buvo patvirtinta Žemės įvertinimo metodika. Šiame dokumente nustatyta, kaip atsižvelgiant į buvimo vietą, tikslą, derlingumą, taikomus apribojimus ir t. t. apskaičiuojama nominali indeksuota žemės vertė. Bylai reikšmingu laikotarpiu nutarime buvo numatyta, kad pirminę informaciją apie žemės sklypo vertę sudaro duomenys apie jo dydį bei nustatytą sklypo rūšį. Trūkstant informacijos, žemės sklypas buvo priskiriamas IV rūšiai (3 punktas). Sklypo vertė buvo apskaičiuojama jo dydį padauginus iš žemės vertės (4 punktas):

(1) žemės ūkio paskirties žemė:

(a) I rūšis – 1 700 LTL/ha (492,35 EUR/ha);

(b) II rūšis – 1 450 LTL/ha (419,95 EUR/ha);

(c) III rūšis – 1 050 LTL/ha (304,1 EUR/ha);

(a) IV rūšis – 650 LTL/ha (188,25 EUR/ha);

(2) kitos paskirties žemė ne žemės ūkio paskirčiai (veiklai) miesto vietovėje – 6 000 LTL/ha (1737,72 EUR/ha);

(3) kitos paskirties žemė ne žemės ūkio paskirčiai (veiklai) kaimo vietovėje – 3 000 LTL/ha (868,86 EUR/ha).

Vilniuje ir Kaune nustatytas pataisos koeficientas – 8 (6 punktas). Jei žemė buvo iki 1995 m. birželio 1 d. miestams priskirtose teritorijose, nurodyti miestų koeficientai buvo dauginami iš pataisos koeficiento 0,8.

F. Nacionalinių teismų jurisprudencija ir nacionalinė praktika

52. 1994 m. gegužės 27 d. Konstitucinis Teismas konstatavo, kad teisinga kompensacija už nuosavybę, kuri negali būti gražinta, yra suderinama su nuosavybės apsaugos principu.

53. Daugiau informacijos apie Lietuvos nacionalinę praktiką dėl nuosavybės teisių atkūrimo principų bei teisingos kompensacijos yra byloje, cituojamoje byloje *Valančienė prieš Lietuvą* (Nr. 2657/10, 40 punktas, 2017 m. balandžio 18 d.).

TEISĖ

I. TARIAMOS KONVENCIJOS PIRMOJO PROTOKOLO 1 STRAIPSNIO PAŽEIDIMAS

54. Pareiškėja skundėsi, kad jos nuosavybės teisės į 2,5469 ha žemės nebuvo atkurtos, kad jai nebuvo suteikta jokia kompensacija ir kad nuosavybės teisių atkūrimo procesas užtruko pernelyg ilgai. Šiuo požiūriu ji rėmėsi Konvencijos pirmojo protokolo 1 straipsniu, kuriame nurodyta:

„Kiekvienas fizinis ar juridinis asmuo turi teisę netrukdomas naudotis savo nuosavybe. Iš nieko negali būti atimta jo nuosavybė, išskyrus tuos atvejus, kai tai yra būtina visuomenės interesams ir tik įstatymo nustatytais sąlygomis bei vadovaujantis bendraisiais tarptautinės teisės principais.

Tačiau ankstesnės nuostatos jokia būdu neriboja valstybės teisės taikyti tokius įstatymus, kokie, jos manymu, jai reikalingi, kad ji galėtų kontroliuoti nuosavybės naudojimą atsižvelgdama į bendrąjį interesą arba kad garantuotų mokesčių, kitų rinkliavų ar baudų mokėjimą.“

A. Konvencijos 37 straipsnio 1 dalies b punkto taikymas

55. Vyriausybė paprašė Teismą išbraukti peticiją iš bylų sąrašo, nes atitinkamas skundo dėl tariamo pareiškėjos nuosavybės teisių į 2,5469 ha žemės sklypą neatkūrimo ir tariamo kompensacijos jai nesuteikimo „klausimas išspręstas“. Vyriausybė pabrėžė, kad sprendimas dėl kompensacijos priimtas dar 2016 m. gruodžio 5 d. (žr. šio sprendimo

38 punktą), o dėl to, kad ji nepervesta, kalta pati pareiškėja, nenurodžiusi valdžios institucijoms savo banko sąskaitos (žr. šio sprendimo 43 punktą).

56. Pareiškėja šio klausimo nekomentavo.

57. Teismo manymu, nors valdžios institucijos priėmė sprendimą atkurti pareiškėjos nuosavybės teises į 2,5469 ha žemės išmokant jai 9 359 EUR dydžio piniginę kompensaciją, pareiškėja šia kompensacijos suma nepatenkinta, o pati kompensacija iki šiol nepervesta į jos sąskaitą. Dėl to Teismas mano, kad nagrinėjamas klausimas pagal 37 straipsnį neišspręstas, todėl atmets Vyriausybės prieštaravimą.

B. Priimtinas

58. Teismas pažymi, kad peticija nėra akivaizdžiai nepagrįsta pagal Konvencijos 35 straipsnio 3 dalies a punktą. Teismas taip pat pažymi, kad peticija nėra nepriimtina kokių nors kitu pagrindu. Dėl to peticija pripažįstama priimtina.

C. Esmė

1. Šalių argumentai

(a) Pareiškėja

59. Pareiškėja skundėsi, kad pareiškė savo valią dėl nuosavybės teisių atkūrimo būdo dar 1991 m. ir savo tėvo žemę norėtų atgauti natūra. Pareiškėja teigė, kad nors valdžios institucijos tvirtino, jog vietovėje, kurioje jos tėvui iki 1940 m. priklausė žemė, jokios laisvos (neužstatytos) žemės nebėra, tačiau nepateikė jokių patikimų įrodymų kur minėta žemė pradingo ir kodėl ji neteisėtai išarduota kitiems asmenims. Pareiškėja toliau teigė, kad valdžios institucijos elgėsi nerūpestingai ir dėl to 1993 m. jai nebuvo suteikta galimybė natūra atgauti savo nuosavybės teises į 2,5469 ha žemės. Galiausiai pareiškėja pareiškė mananti, kad už 2,5469 ha žemės sklypą apskaičiuota 9 359 EUR dydžio kompensacija yra nepakankama.

(b) Vyriausybė

60. Vyriausybė nurodė, kad grąžinus dalį pareiškėjos tėvo žemės ir taip iš dalies patenkinus jos prašymą atkurti jos nuosavybės teises (žr. šio sprendimo 7 ir 16 punktus), pareiškėja turėjo suvokti, kad nėra galimybės atkurti nuosavybės teisių į visą jos tėvui priklausiusią žemę grąžinant ją pareiškėjai natūra ir kad ji turėjo nurodyti jos pageidaujama nuosavybės teisių į likusią žemės plotą atkūrimo būdą. Be to, nors pareiškėjos pirminis prašymas atkurti jos nuosavybės teises pateiktas 1991 m., ši data nereikšminga, nes po jos atitinkami asmenys privalėjo pateikti detalizuotus prašymus, atitinkančius nacionalinės teisės reikalavimus. Vyriausybė pažymi, kad šiomis aplinkybėmis svarbus ir tas faktas, kad Konvencijos pirmasis protokolai

Lietuvoje įsigaliojo 1996 m. gegužės 24 d. Vyriausybė taip pat teigė, kad piniginės kompensacijos „konvertuojama valiuta pasaulinėmis kainomis“, „konvertuojama valiuta rinkos kainomis“, rinkos kainomis ir pagal 2009 m. žemės verčių žemėlapi ir kompensacijos, padidintos 15 proc. (žr. šio sprendimo 10, 11, 15, 18 ir 21 punktus) pareiškėja paprašė tik po to, kai valdžios institucijos su ja susisiekė. Nė vienas pareiškėjos prašymas neatitinka nacionalinės teisės reikalavimų, dėl to valdžios institucijos prašė jos pateikti tinkamą prašymą. Nors pareiškėja nepateikė tinkamo prašymo, valdžios institucijos ėmėsi visų reikiamų veiksmų, kad atsižvelgtų į jos pirminį prašymą atkurti nuosavybės teises grąžinant jai žemę natūra (žr. šio sprendimo 12, 22 ir 23 punktus), tačiau toks jos teisių atkūrimo būdas pasirodė neįmanomas.

61. Vyriausybė taip pat nurodė, kad pareiškėjos raštuose Lietuvos valdžios institucijoms buvo matyti jos nenoras bendradarbiauti, todėl valdžios institucijos nusprendė atkurti jos nuosavybės teises į 2,5469 ha žemės išmokant jai 9 359 EUR (žr. šio sprendimo 38 punktą).

2. Teismo vertinimas

62. Visų pirma Teismas atsižvelgia į Vyriausybės pastabą, kad Konvencijos pirmasis protokolas Lietuvoje įsigaliojo 1996 m. gegužės 24 d. (žr. šio sprendimo 60 punktą). Teismas atkreipia dėmesį, kad nors pareiškėjos pirminis prašymas atkurti jos nuosavybės teises pateiktas dar 1991 m. ir jos nuosavybės teisės į kelis žemės sklypus atkurtos atitinkamai 1993 m. ir 1994 m. (žr. šio sprendimo 6–8 punktus), esminis pareiškėjos ir valdžios institucijų bendravimas dėl likusios žemės prasidėjo 2003 m. (žr. šio sprendimo 9 punktą), jos nuosavybės teisės į dalį žemės atkurtos 2009 m. (žr. šio sprendimo 16 punktą), o sprendimas išmokėti jai kompensaciją priimtas 2016 m. (žr. šio sprendimo 38 punktą). Teismas pažymi, kad atsižvelgiama gali būti ir į faktines aplinkybes, buvusias iki ratifikavimo, tiek, kiek jos gali būti laikomos sukūrusiomis situaciją, išlikusią ir po minėtos datos ir tiek, kiek jos gali būti laikomos svarbiomis siekiant nustatyti faktines aplinkybes, susidariusias po minėtos datos (žr. *Broniowski prieš Lenkiją* [DK], Nr. 31443/96, § 122, ECHR 2004-V), ir kad šioje byloje Teismas būtent tai nagrinės. Dėl to Teismas mano šioje byloje turintis jurisdikciją laiko atžvilgiu.

63. Teismas toliau pažymi, kad pareiškėja pateikė skundą dėl kelių nacionalinio proceso aspektų. Visų pirma pareiškėja skundėsi, kad negalėjo atkurti savo nuosavybės teisių į 2,5469 ha žemės natūra arba gauti teisingą kompensaciją. Antra, pareiškėja skundėsi dėl nuosavybės teisių atkūrimo proceso vilkinimo. Kiekvieną iš šių aspektų Teismas toliau nagrinės atskirai.

(a) Pareiškėjos nuosavybės teisių į 2,5469 ha žemės atkūrimas ir kompensacija

64. Teismas pažymi, kad pareiškėjos teisė atkurti nuosavybės teises į 2,5469 ha žemės niekuomet nebuvo ginčijama. Taigi pareiškėja laikoma

turinti „nuosavybę“, kaip ji apibrėžiama Pirmojo protokolo 1 straipsnyje, ir Teismas pasirengęs tęsti procesą laikydamasis prielaidos, kad būdas, kuriuo buvo atkuriamos nuosavybės teisės, laikytinas kišimusi į jos teisę šia nuosavybe netrukdomai naudotis.

65. Teismas primena, kad Pirmojo protokolo 1 straipsnyje teisė atgauti žemės sklypą natūra tiesiogiai negarantuojama (žr. *Grigolovič prieš Lietuvą*, Nr. 54882/10, § 33, 2017 m. spalio 10 d.; *Paukštis prieš Lietuvą*, Nr. 17467/07, § 77, 2015 m. lapkričio 24 d.; *Nekvedavičius prieš Lietuvą*, Nr. 1471/05, § 73, 2013 m. gruodžio 10 d.; *Aleksa prieš Lietuvą*, Nr. 27576/05, § 72, 2009 m. liepos 21 d.; *Igarienė ir Petrauskienė prieš Lietuvą*, Nr. 26892/05, § 53, 2009 m. liepos 21 d.; ir *Jasiūnienė prieš Lietuvą*, Nr. 41510/98, § 40, 2003 m. kovo 6 d.). Šioje byloje valdžios institucijos ne kartą pažymėjo, kad galimybės grąžinti ginčijamą žemės sklypą natūra nebuvo, nes minėtas žemės sklypas buvo priskirtas valstybės išperkamai žemei (žr. šio sprendimo 20 ir 36 punktus). Teismo nuomone, šis teiginys nėra nepagrįstas.

66. Šiaip ar taip pareiškėja turėjo galimybę gauti piniginę kompensaciją, kompensaciją vertybiniais popieriais, lygiavertį žemės sklypą arba lygiavertį miško plotą (žr. šio sprendimo 9, 17, 20 ir 24 punktus). Nors pareiškėjai buvo pasiūlytos visos pirmiau nurodytos galimybės, nacionalinę teisę atitinkančio nuosavybės teisių atkūrimo būdo ji taip ir nepasirinko (žr. šio sprendimo 10, 11, 15, 18, 21 ir 36 punktus). 2016 m. valdžios institucijos galiausiai nusprendė atkurti pareiškėjos nuosavybės teises į 2,5469 ha žemės išmokant jai 9 359 EUR dydžio piniginę kompensaciją (žr. šio sprendimo 38 punktą). Šis sprendimas buvo priimtas remiantis Nuosavybės teisių atkūrimo įstatymo 21 straipsniu (žr. šio sprendimo 46 punktą), o tai reiškia, kad sprendimas buvo numatytas teisėje, kaip to reikalauja Konvencijos pirmojo protokolo 1 straipsnis.

67. Taip pat reikia pažymėti, kad sprendimas atkurti pareiškėjos nuosavybės teises išmokant jai piniginę kompensaciją buvo pagrįstas „viešuoju interesu“ apginti kitų asmenų teises, o su šiuo pagrindu Teismas jau yra sutikęs (žr. bylą *Valančienė prieš Lietuvą*, Nr. 2657/10, § 62, 2017 m. balandžio 18 d., ir joje pateiktas nuorodas).

68. Teismas pažymi, kad nors pareiškėja pateikė kelis prašymus išmokėti jai piniginę kompensaciją, prie šio nuosavybės teisių atkūrimo būdo ji pridėjo savo pačios sugalvotas taisykles bei reikalavimus, kurie nebuvo numatyti nacionalinėje teisėje (žr. šio sprendimo 45, 46 ir 51 punktus). Pareiškėja primygtinai reikalavo kompensacijos „konvertuojama valiuta pasaulinėmis kainomis“, „konvertuojama valiuta rinkos kainomis“, rinkos kainomis ir pagal 2009 m. žemės verčių žemėlapi ir kompensacijos, padidintos 15 proc. (žr. šio sprendimo 10, 11, 15, 18, 21 ir 36 punktus). Esant šioms aplinkybėms, valdžios institucijos pagrįstai, nepaisydamos pareiškėjos norų, kompensacijos dydį nustatė pagal nacionalinę teisę.

69. Galiausiai pareiškėja buvo nepatenkinta apskaičiuotu kompensacijos dydžiu ir atsisakė nurodyti savo banko sąskaitos minėtai kompensacijai

pervesti numerį (žr. šio sprendimo 42 ir 43 punktus). Todėl Teismas toliau svarstys apskaičiuotą kompensacijos dydį.

70. Teismas atkreipia dėmesį į bendruosius principus, taikomus už nuosavybę teikiamų kompensacijų dydžiui (žr. bylą *Kavaliauskas ir kiti prieš Lietuvą*, Nr. 51752/10, § 53, 2017 m. kovo 14 d., ir joje pateiktas nuorodas), ir pakartoja, kad daugumoje nutarimų, kuriuos Teismas jau išanalizavo ir kuriems pritarė, Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, jog teisinga kompensacija už nuosavybę, kuri negali būti gražinta, yra suderinama su nuosavybės apsaugos principu (žr. šio sprendimo 52 punktą), ir kad nuosavybės teisių atkūrimo sąvoka Lietuvoje iš esmės reiškia dalinę restituciją (žr. *Valančienė*, cituota pirmiau, §§ 40 ir 66). Teismas taip pat priėmė tą faktą, kad seniai padarytiems pažeidimams atitaisyti Lietuva yra pasirinkusi dalinės restitucijos principą ir nurodė, kad panašią žemės kainos metodologiją Lietuvos Vyriausybė jau yra taikiusi didelėje dalyje Lietuvoje nagrinėtų bylų (žr. *Paukštis*, cituota pirmiau, § 81). Taigi Teismas konstatavo, kad aktualūs nacionaliniai įstatymai teisės gauti didesnę kompensaciją negarantuoja (žr. šio sprendimo 51 punktą). Teismas atsižvelgia į pirmojo protokolo 1 straipsnyje nurodytą valdžios institucijų vertinimo laisvę, gausią nacionalinių teismų praktiką (žr. šio sprendimo 53 punktą) ir paties Teismo išdėstytus motyvus dėl nuosavybės teisių atkūrimo Lietuvoje (žr. *Kavaliauskas ir kiti prieš Lietuvą*, cituota pirmiau, § 55; *Valančienė*, cituota pirmiau, § 67; *Šimaitienė prieš Lietuvą*, Nr. 55056/10, § 54, 2017 m. vasario 21 d.), nuo kurių nukrypti Teismas nemato jokios priežasties. Atitinkamai Teismas laikosi nuomonės, kad apskaičiuotas kompensacijos dydis yra pagrįstai proporcingas ginčijamai nuosavybei ir pareiškėja nepatyrė jokios išskirtinės ar pernelyg didelės naštos.

71. Todėl darytina išvada, kad valdžios institucijos nustatė „deramą pusiausvyrą“ tarp visuomenės intereso ir pareiškėjos pagrindinių teisių apsaugos reikalavimų (žr. *Sporrong ir Lönnroth prieš Švediją*, 1982 m. rugsėjo 23 d., § 69, Serija A, Nr. 52).

72. Todėl Teismas konstatuoja, kad kiek tai susiję su pareiškėjos skundu dėl jos nuosavybės teisių į 2,5469 ha žemės atkūrimo natūra ir pakankamos kompensacijos nesuteikimo, Konvencijos pirmojo protokolo 1 straipsnis pažeistas nebuvo.

(b) bendroji restitucijos proceso trukmė

73. Teismas jau anksčiau yra pripažinęs, kad valstybės sprendžiami su nuosavybės teisių atkūrimu susiję teisiniai ir faktiniai klausimai yra sudėtingi ir tam tikros kliūtys, neleidžiančios įgyvendinti pareiškėjos teisės netrukdomai naudotis savo nuosavybe, pačios savaiame nėra kritikuotinos. Teismas taip pat dar kartą atkreipė dėmesį į gero administravimo principą, kuris įpareigoja valdžios institucijas veikti greitai, tinkamai ir nuosekliai (žr. pirmiau cituotas bylas: *Grigolovič*, §§ 43-44; *Kavaliauskas ir kiti*, § 61;

Valančienė, § 70; ir *Šimaitienė*, § 45; taip pat žr. *Beyeler prieš Italiją* [DK], Nr. 33202/96, §§ 110 *pabaigoje* ir 120 *pabaigoje*, ECHR 2000-I).

74. Teismas konstatuoja, kad pareiškėjos byloje yra nustatyta, jog sprendimas atkurti jos nuosavybės teises atitinkamų valdžios institucijų priimtas 1993 m. kovo 3 d. ir 1993 m. kovo 16 d. (žr. šio sprendimo 6 ir 7 punktus). 1993 m. gruodžio mėn. ir 1994 m. balandžio mėn. 0,66 ha pareiškėjai gražinti natūra (žr. šio sprendimo 8 punktą), o likusi žemė, į kurią turėjo būti atkurtos jos nuosavybės teisės, sudarė 2,74 ha. 2009 m. spalio 21 d. valdžios institucijos atkūrė pareiškėjos nuosavybės teises suteikdamos jai du žemės sklypus, kurie sudarė 0,0807 ir 0,1124 ha, o likusi žemė, į kurią turėjo būti atkurtos jos nuosavybės teisės, sudarė 2,5469 ha (žr. šio sprendimo 16 punktą).

75. Šiomis aplinkybėmis, nors Teismas sutinka su Vyriausybės nuomone, kad pareiškėja nesugebėjo aiškiai nurodyti jos pageidaujamo nuosavybės teisių atkūrimo būdo (žr. šio sprendimo 10, 11, 15, 18, 21 ir 36 punktus), tačiau atkreipia dėmesį į valstybės institucijų neveikimo priimant sprendimus dėl pareiškėjos nuosavybės teisių atkūrimo laikotarpius, kurie tęsėsi nuo 1994 m. balandžio mėn. iki 2003 m. vasario mėn., nuo 2003 m. kovo mėn. iki 2007 m. sausio mėn. ir nuo 2010 m. gruodžio mėn. iki 2014 m. lapkričio mėn. (žr. šio sprendimo 8–11 ir 23–24 punktus). Teismas taip pat pažymi, kad galutinis sprendimas atkurti pareiškėjos nuosavybės teises priimtas 2016 m. gruodžio mėn. (žr. šio sprendimo 38 punktą).

76. Teismas taip pat atsižvelgia į faktą, kad pareiškėjos pasiūlytos sąlygos ir kelti reikalavimai neatitiko nacionalinės teisės ir restitucijos procesas užtrukti galėjo dėl kelių jos pačios pradėtų teismo procesų. Šiaip ar taip Teismas pažymi, kad du iš minėtų teismo procesų nebuvo tiesiogiai susiję su pareiškėjos nuosavybės teisių į 2,5469 ha žemės atkūrimu. Vienas iš teismo procesų buvo susijęs su pareiškėjos tariamu negalėjimu naudotis jai gražinta žeme (žr. šio sprendimo 25–27 punktus), o kitas pradėtas dėl žemės, kuri buvo tariamai neteisėtai parduota trečiosioms šalims (žr. šio sprendimo 28–30 punktus). Be to, pareiškėjos 2013 m. pradėtas teismo procesas buvo susijęs su restitucijos proceso trukme, per jį teismai nustatė, kad valdžios institucijos veikė teisėtai ir dėl to priėmė sprendimus pareiškėjos nenaudai (žr. šio sprendimo 31–35 punktus). Minėtam procesui pasibaigus 2015 m. liepos mėn., valdžios institucijos sprendimą dėl piniginių kompensacijos priėmė tik po beveik vienerių metų ir penkių mėnesių (žr. šio sprendimo 38 punktą). Nors Teismas sutinka, kad dėl kompensacijos nepervedimo kalta pati pareiškėja, tačiau negali sutikti, kad Lietuvos valdžios institucijos ėmėsi reikiamų veiksmų pareiškėjos nuosavybės teisių atkūrimo procesui užbaigti nepagrįstai nedelsdamos. Priešingai, nors dėl nuosavybės teisių atkūrimo trukmės iš dalies kalta pati pareiškėja, Teismas nemato priežasčių, dėl kurių valdžios institucijos nebūtų galėjusios priimti sprendimo išmokėti jai kompensaciją, jei buvo akivaizdu, kad jos reikalavimai neatitinka nacionalinės teisės nuostatų ir minėta kompensacija galiausiai vis tiek privalėtų būti išmokėta (žr. šio sprendimo 46 punktą).

77. Teismas konstatuoja, kad bendroji proceso trukmė yra nepateisinama, ir daro išvadą, kad nacionalinių valdžios institucijų veiksmai pažeidė gero administravimo principą, taigi neužtikrino pareiškėjos nuosavybės teisių apsaugos. Be to, valdžios institucijų neveikimas turėjo nepateisinamos įtakos teisėtiems pareiškėjos lūkesčiams, kad jos nuosavybės teisės į likusią žemės plotą bus atkurtos. Dėl pernelyg ilgos proceso trukmės buvo pažeista bendrojo ir pareiškėjos asmeninio intereso pusiausvyra, dėl to pareiškėjai teko patirti individualią ir pernelyg didelę asmeninę naštą, kuri nesuderinama su Konvencijos pirmojo protokolo 1 straipsniu.

78. Atitinkamai, šiuo aspektu buvo pažeistas Konvencijos pirmojo protokolo 1 straipsnis.

II. A. KONVENCIJOS 41 STRAIPSNIO TAIKYMAS

79. Konvencijos 41 straipsnis nustato:

„Jeigu Teismas nustato Konvencijos ar jos protokolų pažeidimą ir jeigu Aukštosios Susitariančiosios Šalies įstatymai leidžia tik iš dalies atlyginti pažeidimu padarytą žalą, tai prirėikus Teismas gali priteisti nukentėjusiajai šaliai teisingą atlyginimą.“

A. Žala

80. Pareiškėja pareikalavo 1 233 562,50 EUR turtinei žalai ir 10 000 EUR neturtinei žalai atlyginti.

81. Vyriausybė nurodė, kad nebuvo pateikta jokių pareiškėjos reikalavimus pagrindžiančių dokumentų.

82. Teismas nenustatė Konvencijos pirmojo protokolo 1 straipsnio pažeidimo, kiek tai susiję su pareiškėjos skundu dėl to, kad jos nuosavybės teisės į 2,5469 ha žemės nebuvo atkurtos natūra ir ji negavo pakankamos kompensacijos. Todėl Teismas atmeta pareiškėjos reikalavimą atlyginti turtinę žalą.

83. Neturtinės žalos klausimu Teismas mano, kad dėl restitucijos proceso pareiškėja patyrė kančias ir nusivylimą. Tačiau jis taip pat mano, kad reikalaujama suma per didelė. Vadovaudamasis teisingumo pagrindais, Teismas pareiškėjai priteisia 2 000 EUR neturtinei žalai atlyginti.

B. Bylinėjimosi ir kitos išlaidos

84. Pareiškėja taip pat reikalavo jai priteisti 413,13 EUR patirtoms sąnaudoms ir išlaidoms, įskaitant 113,13 EUR mokestį už dokumentų gavimą iš Registrų centro, atlyginti.

85. Vyriausybė nurodė, kad iš Registrų centro gauti dokumentai nebuvo būtini, nes duomenys apie asmenų nuosavybę šioje byloje neaktualūs. Dėl likusios sumos Vyriausybė nurodė, kad pareiškėjai buvo suteikta teisinė pagalba, kuri turėjo padengti ir jos teises išlaidas.

86. Teismas pažymi, kad atstovavimo tikslais pareiškėjai teisinę pagalbą suteikė Europos Taryba (žr. šio sprendimo 2 punktą) ir pareiškėjos atstovui ponui A. Danieliui už tai iš viso sumokėta 850 EUR.

87. Atsižvelgiant į Teismo praktiką, bylinėjimosi ir kitų išlaidų atlyginimas pareiškėjui priteisiamas tik tuo atveju, jei nustatoma, kad jos iš tikrųjų patirtos, būtinos ir pagrįsto dydžio. Nagrinėjamu atveju, atsižvelgdamas į turimus dokumentus ir pirmiau nurodytus kriterijus, Teismas atmets prašymą padengti bylinėjimosi Teisme išlaidas ir sąnaudas.

C. Palūkanos

88. Teismas mano, kad palūkanos turi būti skaičiuojamos pagal ribinę Europos centrinio banko skolinimo normą, pridedant tris procentus.

DĖL ŠIŲ PRIEŽASČIŲ TEISMAS VIENBALSIAI

1. *Atmeta* Vyriausybės prašymą išbraukti peticiją iš bylų sąrašo dėl skundo, pateikto remiantis Konvencijos pirmojo protokolo 1 straipsniu dėl tariamo nuosavybės teisių į 2,5469 ha žemės neatkūrimo pareiškėjai;
2. *Skelbia* peticiją priimtina;
3. *Nusprendžia*, kad Konvencijos pirmojo protokolo 1 straipsnis dėl pareiškėjos nuosavybės teisių į 2,5469 ha žemės atkūrimo pažeistas nebuvo;
4. *Nusprendžia*, kad Konvencijos pirmojo protokolo 1 straipsnis buvo pažeistas dėl pernelyg ilgos bendros restitucijos proceso trukmės;
5. *Nusprendžia*:
 - (a) kad valstybė atsakovė per tris mėnesius turi sumokėti pareiškėjai 2 000 EUR (du tūkstančius eurų) neturtinei žalai atlyginti;
 - (b) nuo minėto trijų mėnesių termino pabaigos iki sprendimo įvykdymo dienos per įpareigojimų nevykdymo laiką nuo nurodytos sumos turės būti mokamos paprastosios palūkanos pagal ribinę Europos centrinio banko skolinimo normą, pridedant tris procentus;
6. *Atmeta* likusią pareiškėjos reikalavimo teisingai atlyginti dalį.

Surašyta anglų kalba ir paskelbta raštu 2018 m. balandžio 24 d., vadovaujantis Teismo reglamento 77 taisyklės 2 ir 3 dalimis.

Andrea Tamietti
Kanclerio pavaduotojas

Paulo Pinto de Albuquerque
Pirmininkas